OGLEDI

Slaven Radovanović
književnik, Valjevo

"STRAŠNO" DELO ZA STRAŠNO VREME
(monografija o Milomiru Romanoviću, *Put*, Valjevo 2005.)

"Kad ja dođem ti ćeš otići."
Sveti vladika Nikolaj Velimirović

Da bismo što bliže, iscrpnije i podrobnije shvatili, i protumačili, umetničku sudbinu Milomira Romanovića i njegovog dela – poslužiće nam upravo sve ono što je ispisano, i fotografijom preneto, u ovoj nestandardnoj (i atipičnoj) nedavno objavljenoj Monografiji.

Kao prvo (s njenog kraja, kao u Borhesovskom prividu), započećemo "metodom" obrnute perspektive, u kojoj nema kraja ni početka i u kojoj je najveće ono što je najduhovnije (G. Palama): Autorovom časnom zahvalnicom izdavaču bez čijeg truda "ovo delo ne bi ugledalo svetlost dana". Zašto je baš ova činjenica važna na samom početku potrage ove stvaralačke sudbine koja je, u međuvremenu, odavno prešla granice Srbije i njene kulture? Pa zato, rekli bismo, iz naoko banalnih razloga koje iziskuje fizička egzistencija autora a, bogme, i njegove porodice. A ona se odvijala u najgore mogućoj sredini po umetnost i umetnika, u vremenu perfidne i podmukle ideološke torture tzv. Samoupravnog komunizma i njegovog duhovnog lagera za kontrolu "umetničkog i estetskog doživljaja stvarnosti Titove Jugoslavije"; sakrivene iza benigne firme: Kulturni amaterizam. Svaka lakrdijaška budala, za malo hleba i putovanja, bila je proglašavana "uspešnim" pesnikom, slikarom, glumcem i piscem amaterom. Bila je to, po Titovim mufljuzima u kulturi, "najzdravija umetnička konkurencija u socijalizmu sa ljudskim likom". Valjevo kao grad bilo je tipovano da nosi ulogu ove i ovakve politike u kulturi, ono je bilo centar Jugoslovenskih susreta amatera i to duhovno unazađivanje sredine ovakvim kulturnim đubrištem trajalo je desetinama godina! Istinski stvaraoci Valjeva umirali su po parkovima ili, ako su imali sreće, odlazili iz ove čamotinje u beli svet. Retki su ostajali, mogli su se izbrojati na prste jedne ruke, M. Romanović je bio jedan od njih. Hvala Gospodu i Njegovoj promisli život sličan životu i

sudbini pesnika Sretena Kušakovića zaobišao je Milomira Romanovića! U gradu koji slovi kao "grad pesništva" dakle umetnosti, i ostalih "kulturnih" izmislica (navodnici su doslovni; čitaj za politička protežiranja i mamiparu svakovrsne prožderačine! Bivši iz kulturne "koncepcije amaterizma" našli su se na novom zadatku!). Pa ne može ni da začudi zbog čega nije bilo u "kasi za kulturu svih Valjevaca" novca za štampu ove Monografije! Valjevo je trebalo da bude kažnjeno i da ne vidi najboljeg slikara i njegovo delo; stvaraoca koji se svojom sudbinom i delom vezao za ovo mesto. Hude li sudbe "u čuvenom Desankinom Valjevu"! U majstorovoj domaji smiciguzi ne daju kasu od kulture za kulturu!? Bezkeceljaši drže kese narodne (a to mu dođe kao recidiv samoupravnog komunizma!), i vode privatnu politiku "u kulturi bez Boga", što bi rekao i napisao ava Justin, a to mu dođe kao prćijska demono(kratija)!

Dakle, šta će kud će majstor poznat na nekoliko kontinenata, daleko "preko sinjeg mora" s bednim odgovorom "kako nema para"!? Sud Palanke je kao sud sveta, jer si u njoj. Budući da je rođen svojim delom u njoj, njena opštinska kasa nema, i nikada neće imati, novac za daleko manje stvari od štampanja Monografije, u kojoj je označen tridesetogodišnji rad jednog važnog stvaraoca u likovnoj kulturi zemlje i najvećeg slikara grada Valjeva s kraja prošlog i početkom ovog veka. Da bi dokučili tajnu zašto, i zbog čega, je Bosis iz Valjeva obavio posao koji je trebao da obavi grad Valjevo moramo sići do samog dna pakla koji određuje sudbinu društvenog i stvaralačkog u ovom gradu! Zato ćemo nastaviti dalje (po receptu svetog Nikolaja) znakom, simbolom, signalom i tragom ispisa u ovoj Monografiji. Umetnički i estetski sud o delu ostavićemo za kasnije. Ispišimo za sada sud o poslanju dela i sudbine desnice koja ga je izvela u stvarnosti gde se duhovno (čitaj, slobodno!) prezire, a istina goni!

Najbitnije, za one što dolaze i koji bi želeli da budu budući umetnici u ovoj "pesničkoj sredini" i da ostanu u njoj kao takvi (neka im se Gospod smiluje!), moramo otkriti savremeni mehanizam delovanja svirepe, i oduvek neduhovne, valjevske skojevštine i usajovštine u gradskoj kulturnoj politici od sredine prošlog veka do današnjih dana! U ovoj Monografiji pred nama tih tragova je sijaset. Da li je mladima Valjeva potrebna ovakva vrsta opomene? Mi mislimo da jeste! Uostalom, istine radi sam autor je (i bez sozercanja u njegovo zbitije valjevske ropotarnice), podelio svoj dar i talenat dobijen od Gospoda na više desetina mladih života uputivši ih, i otvorivši im vrata mnogih akademija u zemlji! A ima ih bogami i u inostranstvu koji su (prebivajući kod Tešnjarskog učitelja) nastavili svoja umetnička usavršavanja i školovanja! Po toj vrsti delovanja i nesebičnosti više je (slikar) M. Romanović učinio od pet modernih (i nemodernih) galerija i svih kasablijskih škola u

kojima nema predmeta koji glasi: POZNAVANJE I NEGOVANJE UMETNIČKIH ZANATA. (Svet je pun ovakvih škola od Islanda do Šapca i Užica, ali se majstoru podmuklo dokida rad sa talentima, a videćemo ko je "izvođač ovih radova" i na koji način.) Zbog toga smo u velikoj moralnoj obavezi da mlade umetnike našeg grada obavestimo da, ukoliko ostanu u njemu, zaborave svaku nadu i da se što pre spakuju i izgube negde u svetu i tamo ostvare svoju umetničku biografiju! A ako ima mlađahnog valjevskog talenta koji ne veruje u ovu konstataciju neka, preko Interneta, pretraži sajtove kulturnog života i prisustva mladih u mestima kao što su: Mrčajevci, Kanjiža kod Subotice, Stig kod Požarevca, Svrljig! Kao što vidiš mlađarijo valjevska, to su sela ali baš zbog toga što su sela to su velike kulturne sredine, jer mnoge od njih već nekoliko godina imaju književne časopise! A ti mlađarijo valjevska, sa svojim talentima u "čuvenom Desankinom Valjevu", obijaj noću kafiće! Da vidimo, takođe preko Interneta, šta to imaju sve gradići po Srbiji kao što su: Užička Požega, Smederevska Palanka, Velika Plana, Golubac i da tu stanemo. Hoćemo li da nabrajamo gradove veličine i "značaja" današnjeg Valjeva? Ne. To bi bilo besmisleno jer je Desankino Valjevo isto što i Desankin Beograd (zar se u njemu ne nalazi Fondacija "Desanke Maksimović"!?); zar nije svaki grad u Evropi sa jakim Slavističkim centrom i katedrom Desankin!? Desankina Brankovina!? Ne! To je gnusna obmana!, koja traje i na kojoj se uzimaju pare! Samo postoji jedno mesto čovekovog rođenja, u slučaju Desanke Maksimović to je selo Rabrovica; tu se ova pesnikinja rodila, tu se u kolevci zaljuljala i tu je trebalo da bude (po svim ljudskim merilima) i njen grob. Pazite!, sad ide mesto koje lepo govori kako nas lokalna skojevština drži za gomilu idiota!, a evo tog mesta: U čuvenom Desankinom Valjevu, inače "gradu pesništva", nikada (niti će kada biti), književnog časopisa niti bilo koje vrste slične umetničke periodike koja bi tretirala autore iz bilo kojih prostora, a najmanje iz gradskog! A zašto? Sme li u gradu Valjevu uopšte nešto ozbiljno da postoji u kulturi, počev od gradske biblioteke, a da ne bude od strane vlasti tretirano kao "na smrt" konkurencija Dupencetovoj galeriji!? To je politička volja Valjevske podvale pretočena u "komunoestetički i kulturološki" stav koji glasi otprilike ovako (kako ga je dobio jedan moj prijatelj Valjevski slikar tražeći skromna sredstva da bi otvorio svoju izložbu slika), i glasi: "Postigni i ti 'svetsku' slikarsku slavu, pa ćemo i tebi podići galeriju." E sad, kako čovek da shvati da lokalna politika koja ne može da dobije prćijske političke izbore od Jadra do Vistada može da diže galerije kad god poželi!? Iz ovakvog odgovora lepo se videlo ko je svojevremeno prćijskoj komunističkoj moći, pre trideset godina, donosio vodu s ratlukom dok je ona likvidirala "Glišićevu književnu nagradu"! (Akteri likvidacije, nekadašnji spoljni momci

koji se "kunu" kako nisu krivi za ovaj vandalski postupak Docekepeca već se petnaest godina, kako su u vlasti, prave gluvi i slepi i ne rehabilituju ovu književnu nagradu. Zbog čega? Možda iz straha da bi je mogao dobiti onaj koga bi najrađe videli mrtvog?) Danas se tako lepo vidi ko je sve bezbroj pokušaja u osnivanju književnog časopisa u gradu likvidirao u zadnjih tridesetak godina! I vidi se (O, pravog li čuda Božijega!) ko je ukinuo "Prosopon", koji je uspeo da se pojavi u četri (4.) broja i bio u Beogradu dočekan sa velikim i prijatnim iznenađenjem! (Videti Monografiju Romanović, str. 173.)

Da li ovo gore ispisano korespondira i ima veze sa temom o stvaralačkoj sudbini i delu Milomira Romanovića? Ima, kao najbliže polje socijalnog zračenja na ljudski život. Itekakve veze ima život (onaj prvi njegov stvaralački embrion) sa mestom u kome je rastao i što je najvažnije (postajao) slikar, a postajao je slikar na samom dnu tzv. samoupravnog komunističkog pakla! Imamo li argumente za ovu tezu? Imamo. A sad, krenimo da ih ređamo za sada, iz Monografije koja je pred nama:

Na 169. str., 4. red odozgo, u ovoj Monografiji stoji ispisano: "Nema para". Ovo je autoru/slikaru, najverovatnije, rekao volonter "visoke" valjevske politike; inače multimilioner i jedan od najbogatijih ljudi u gradu, koji je uspeo da "izgubi" (da ne kažemo neku težu reč) spisak adresa svih likovnih udruženja u Srbiji koja su izrazila želju da podrže sve slikarske akcije valjevskog VULS-a, a pre svega obnovu Projekta Lelić. Prilikom "nestanka" i "gubitka" tog adresara svih likovnih udruženja Srbije bila je prisutna slikarka i vajar Ljiljana Terzić. Iza ovog, odavno ušljivog odgovora da opština nema para za sve nezavisne ljude i njihove stvaralačke projekte i ambicije na dnu ove prćijade, autor/slikar poznat umetničkim krugovima Beograda, i šire, postavlja (na istoj strani) pitanje: "Gde su pare"? Evo odgovora i na ovo majstorovo pitanje:

Mi, "odabrani" (tačnije, samoodabrani "od '46-te s dedova je unucima ostanulo", što se lepo i ilustrativno vidi iz štrajka ovih dana ispred valjevskog "Napreda"), kupili smo nešto prljuše oko Brankovačkih svetinja, deljkamo našima i "pravimo" školski turizam; pa smo do dana današnjeg imali oko sto hiljada školsko-turističkih poseta Brankovini. (sic!?) Ovde bi smo mogli da pomenemo basnoslovnu cenu nedavno izgrađenog "konaka" Nenadovića, ali to ostavljamo za neku drugu priliku; mada je uloga lokalnog Zavoda za zaštitu istorijskih spomenika (prćijska izmišljotina) i njegovog direktora vrlo zanimljiva jer se u oblasti kulture dokazao kao naša malenkost u kibernetici! Inače ovoj direktorici je gautlajterski fah uživanje u likvidiranju i zatvaranju (preinačavanju funkcije delovanja, kako oni to umeju i znaju da formulišu) likovnih galerija po Tešnjaru. I ona ima zaslužnu skojevsku i bračnu biografiju (valjda je

zato direktor?), pa joj likvidiranje kulture mladih slikarskih talenata Valjeva nije strano ličnom represivnom mentalitetu formiranom još u detinjstvu, jer je ponikla u komunističkoj pećini! Evo njene rečenice koja joj je zagarantovala doživotno bavljenje direktorovanjem kasablijske kulture, izrečena je u sedamnaestoj godini njenog života i glasi: "Tata, ja sam godinu dana pre tebe primljena u Partiju!" To je veliko alhemijsko delo ove novo (demono)kratske spodobije i kreature! I šta tu ima neko da slika, piše i glumi kad je "kraj umetnosti" ovde u našem čuvenom, Desankinom Valjevu! Kakvo je to, na stotine, okupljanje mladih talenata u Galeriji Tešnjara, dok čuvena "svetska" galerija zvrji prazna i tek je jednom godišnje napudrana i namirisana jer se nešto "dešava u njoj"!

Da se vratimo na samoupravnu konstataciju po kojoj je opštinska kasa za kulturu večito u "bedi". Šta to znači "nema para", ali uvek za onu treću stranu? Kako ovaj (večiti) odgovor upućivan već nekoliko decenija stvaraocima u Valjevu treba shvatiti?

Evo, ovako majstore: Nema para, za tebe i slične tebi koji pokušavaju da dokažu baveći se umetnošću u ovoj kasabi (nama bivšim učenicima i zagovornicima dijalektičke misli), da u ovom mestu postoje veći slikari od autora vaginalnih crtmuljaka i ostalog raspadanja u roze boji; i da se u istom mestu mogu roditi novi slikari koji, po svom delu, odavno zaslužuju minimum pažnje i poštovanja u svojoj sredini izraženim u finansiranju jedne Monografije o tridesetogodišnjem radu i stvaralaštvu! Ali, o gle čuda!, bivši usrećitelji dijalektičkom mišlju, danas usrećitelji filosofijom krupnog kapitala i dogmom o nepromenljivosti "svetske" umetnosti, ne mogu bez ušarenjenih vaginalnih crtmuljaka! No, dobro, legitimno je svako estetsko stajalište i opredeljenje, ali je ono na Zapadu (pa valjda je ta civilizacija uzor i lokalnim demokratama!?) plaćano ličnim novcem; tamo nema bunarenja po zajedničkoj opštinskoj kasi a za lične interese!

Vrlo lako možemo na civilizacijskom uzoru, preko Interneta, da proverimo trenutne svetske slikarske vrednosti. Kako? Pa, pogledajmo trenutne cene koje vladaju na svetskom tržištu slike! Kako s prodajom, na primer, prolaze slikari poreklom odavde koji žive u Parizu? "Kako im se vlada cena"- što bi rek'o narod Valjevskog kraja. E, kad smo videli taj CENOVNIK, sad lepo vidimo razliku između prćijske priče o "svetskom" slikaru i one tamo "njegove cene" u svetu. Drugo, ono što lokalna kalakurdija nikako ne može da shvati, a to je gvozdena činjenica koja glasi: Za razliku od politike gde se uvek ogleda moć dobijena poslušništvom, ili lagera i robijašnica gde se bez pare i dinara, ali uz pomoć knute, takođe ogleda moć – u svetu umetnosti mogu da halabuču

prislušnici-kritičari i da zahalače lokalna fukara, za neki dinar, koliko hoćeš o tebi kao velikom umetniku, ali ako to ne stoji i u tom sudu nema istine: ne postoji kapital koji će te napraviti svetskim i značajnim ako to nisi. Gde su toliki kojima je za života talambasano!? Zar vreme nije sudija? Eto, sve je učinjeno da se zatre ime pesnika, na njegovu nesreću iz Valjeva, Sretena Kušakovića - pa da li se uspelo u tome? Normalno, da nije. Šta bi dala lokalna fukara da može da uništi i poslednji primerak "Dozivi iz tame" ili "Tajni život nesrećnih mrtvaca" – ali ne vredi! Rukopisi ne gore! Svaki stari Valjevac koji drži do sebe i svog grada – ima ove knjige u svojoj biblioteci! (Možeš čak da pojedeš za obrok 150 ljutih papričica i vanglu pasulja sa slaninom, ništa ne vredi – ljudi će ti izmeriti rep posle smrti!, a bogme ima slučajeva gde smrt i nije potrebna pošto je očigledno reč o ništariji koja je "zalutala" u svet umetnosti!) Bio si, brate, nešto, to je bilo i to je kulturna istorija – sačuvaj lepu uspomenu o sebi i ne teraj gladno i razoreno Valjevo da ti diže dva (2) spomenika, kad ti je jedan podiglo! Samo će te delo spasiti od zaborava! (Delo! Delo! Staro momče koje se svaki čas ženiš, a ne zgradurine, samo će te ono sačuvati od ljudskog zaborava!) Eto, tu skoro (opet iz prćije) krenula je priča o "nobelovcu" iz Kolubarskih muruza i kako se završila? Dobio je "odmor" u višegodišnjem trajanju od strane jednog uglednog beogradskog izdavača na čijem je povlašćenom spisku bio više godina "jureći" "Ninovu nagradu" uz nesebičnu pomoć prćijskog kapitala s više strana! (Kako o tome, za razliku o "nobelovoj" kandidaturi i ostalim višegodišnjim "Ninovim" nagradama, ne prde lokalni dopisnici prestoničkih glasila; dopalo je našoj malenkosti da obavestimo kulturnu javnost svoga grada o višeslavnom književnom pregaocu kome su, svojevremeno, isključivo Crveni baroni i ostale prćijaške poglavice s valjevske levice podigle zgradu biblioteke da se s(igra) direktorovanja i da leči teške frustracije proleterskog detinjstva!)

Znaš ti dobro kako to ide na Zapadu: tamo je mecena političar, a najčešće latifundista ili fabrikant; dakle, nađe se i političar. Oni kupuju slike a ne podižu spomenike (čitaj galerije) "svojim" slikarima. Razumem da razne profesionalne fele (pa i političari) žele, mogu da imaju ambiciju tzv. zanimanja za umetnost, ali da odlučuju ko je najbolji slikar u mestu gde vladaju (sa sekirom u jednoj ruci, a u drugoj sa bankom), to baš nisam voljan da prihvatim i od toga mi se povraća. A da ne govorim o užasu i strašnoj smrti od bolesti i gladi najvećeg pesnika Valjeva u parku na klupi!, i da taj smrtni čas, dan i mesto ne može (i ne sme) da bude obeleženo!? To ne prihvatam i ne razumem, ali shvatam da postoje mesta i predeli na planeti gde to može (i danas) da se dogodi u npr. Severnoj Koreji; u paklu azijatske komunističke dinastije Sung! U demokratiji, danas, jednoj takvoj "parkovskoj" predstavi komunističke istorije tre-

balo bi ponuditi drugo mesto: nagoreli akrepi Vide Jocić trebalo bi da krase mesto njenog rođenja. Neka se ponude Skoplju u kome se vajarka rodila. Tamošnjoj vemrovskoj vlasti trebalo bi pružiti priliku da sačuva uspomenu na Titovu estetičarku u vajarstvu! Ili se to, pod maskom Vide Jocić i njenog revolucionarnog dela, čuva otvoren prostor za nečije buduće vajarsko delo!? To će tek Valjevo saznati čiji će to biti prostor za izlaganje (i čije će to biti dete!), ukoliko se i dalje nastavi sa ovakvim protekcionizmom u lokalnoj kulturi. Ovde bi trebalo da usledi jedno mišljenje genijalnog srpskog slikara Miće Popovića, izrečeno nedavno na njegovoj retrospektivi, u pauzi, mojoj malenkosti (svedok je, tom prilikom, bio prisutan književnik Radoslav Bratić), a na temu velikog "svetskog" slikara iz Valjeva, ali to ćemo ostaviti za kasnije. Ima nešto važnije, u ovom tekstu, za nas, a to je:

Zašto je, po našem zaista objektivnom i nekorumpiranom sudu, potpuno zasluženo Milomir Romanović (i pored ogromne, hajkačke, patološke mrzije lokalne bivše skojevštije) najveći slikar današnjeg Valjeva? I ne samo to: M. Romanović je trenutno među deset slikara u zemlji! Ovaj sud može da izgleda megalomanski u očima svakolikog lokalnog skudoumlja; puna je straha prćija u borbi za "dan i komad", glad i raseljavanje tresu Valjevo danas. A egzistencijalni strah kod građana takođe potkrepljuje do srži iskvarena politika na lokalu u vlasti Mreže, čije osnovno geslo glasi: "Ko god dobije ja sam dobio". Tako da ne treba da čudi nakazno rađanje kulta "svetskog" slikara koji je pothranjivan i strahom i neznanjem. Da nema straha i neznanja odavno bi na valjevskom lokalu (višak hrabrosti) glasno i jasno postavio pitanje: "Šta je sa rejtingom i cenom slika na svetskom tržištu? Koja je cena tvog crteža?" Dabome, o ovome bi trebalo da pišu prćijska glasila npr. Tike-tak, poznat kao "Kolutajuća-bara", a i mnogi "hrabri" i "nezavisni" dopisnici iz prćije, ali su im, sva je prilika, "srca u grudima ko muda u pauka", što bi rekla starovaljevska manguparija! Opet zagovaračima ovog "svetskog" slikara, ali u prćiji i uz Kolubaru, ne ide "na ruku i niz jezik" moćno sokoćalo zvano Internet: Jer se jasno vidi na sajtu, ali ne ovog slikara, već na sajtu berze slika u mnogim kulturnim centrima Evrope: kako i koji autor, zaista, stoji kao slikar svetskog glasa i da li se mnogi od njih (koji ovde slove kao autoriteti) uopšte i pominju u svetu!? Ali Valjevo, na žalost onih koji su žedni istinskog koraka napred, kao grad tavori i mučno preživljava isprazna seirenja o svetskoj veličini i raznim "kulturnim evropskim standardima koje treba sprovesti od Jadra do Vistada".

Tako da, hteli to ili ne ovi ili oni lokalni interesi, naši argumenti za tezu o izuzetnom kvalitetu autora Milomira Romanovića kao trenutno najboljeg slikara grada Valjeva, po mnogim značenjskim referenca-

ma unutar svog dela, stoje čvrsto pred nama dok listamo ovu Monografiju. Delo ovog slikara nadraslo je pakao Titove stvarnosti i pobedilo njegove policajce u kulturi; iako je godinama potcenjivano od strane lokalne nekompetentne birokratije koja je svirepo i partijski odlučivala "šta treba ili ne treba finansirati u gradskoj kulturi". Nastajalo je u daleko težim okolnostima od povlašćenih režimskih slikara, ali je u svojoj blistavoj završnici daleko svojim kvalitetom iznad ušaranih stripiziranih crtmuljaka obojadisanih jarkim bojama. U kojima se godinama razvlači jedan isti slikarski motiv raspadanja i razglaba jedan te isti recidiv renesanse (nekoliko kockica s jednim basamkama), koji treba, opet godinama, da nam dokaže "veličinu" ili "prave renesansne uzore" autora! Ako naša malenkost greši, onda samo greši u jednom: nema tu nikakvog antipoda između ova dva autora. O jednom se (u ovom slučaju) zna više jer je prosuto more reči i uloženi višestruki interesi koji koštaju ovaj grad. Ali protekcionizam jednog slikara u opšte ne znači da je on izuzetan, a još manje da je svetski. Danas nema broja srpskim provincijama koje nemaju "svoje" tzv. gradske slikare koji ne žive, na ovaj ili onaj način, u inostranstvu! Ali su zaista retki oni srpski slikari, poput Mikana Aničića, koji su prodajom svojih slika kupili kuću sa okućnicom usred Pariza!

Dakle, nema tu poređenja – to jedino može da znači da je, trenutno, zasluženo ili nezasluženo delo protekcionisanog slikara bolje ili umetnički slabije od dela drugog autora. Ali kad je u pitanju zaista maestralno delo M. Romanovića (ponovo videti Monografiju i autoritativne sudove izrečene u njoj!), nesuvislo bi bilo poređenje jednog do kraja kozistentnog dela, s potpuno ostvarenom i zaokruženom ličnom likovnom metafizikom, "armiranom" prepoznatljivim autorskim likovnim rukopisom – sa liciderskim crtmuljcima jedne, u hiljadu valera, slike. Na kojoj, kad bi temeljnije prosuđivali, teško da bismo našli ozbiljnije uporište tvrdnji kako je reč o "visoko rafiniranoj" figuraciji. Pre bi to bilo na stotinu načina variranje jednog te istog likovnog motiva (na beznadno ravnoj plohi užarenoj bojama), staračke frustracije seksom muškog klimakterijuma u dobrano poodmakloj fazi! A šta bi bila jedina idejnost ovog slikarskog rukopisa? Odgovor, jedino moguć ako je pošteno izrečen, bio bi: frustriranost i strah od smrti, ali islikan tako da jedino stičemo predstavu raspadanja (koja godinama traje). Tako da na kraju ostaje doživljaj besomučne gnjavaže posmatrača izanđalom temom smrti i nihilizma u "viziji" autora; a za ovakvu temu, uzgred budi rečeno, i nisu potrebni nikakvi duhovni napori jer ona na "vidljiv način" prebiva u Duhu vremena koji nas, sve skupa, prožima! S druge strane, nama je dobro poznato da su ovi motivi odavno viđeni, a ovake ideje odavno izlagane u delima evropskih slikara vekovima pre Dupenceta iz Brđana.

Međutim, neko se na “genijalan način” dosetio (zjakajući u bikinije po Gradcu i na Komejinom bazenu), kako svetska obrada slikarskih tema smrti i ništavila ima falinku: naime, tim svetskim autoritetima “fale” nedorečenosti, nemaju liciderski ušarenjeni raspad ženskih genitalija sve do zadnje faze: u roze-valeru! Da opseni i sablazni prostotu, sve je to izrečeno “slikarskim jezikom” u predstavi raščepljene i rascvale ženske genitalije i najrečitije govori o autorovom davnom, danas već mizernom, udo(umlju) čije je vreme “likovnog umovanja” odavno prošlo.

Međutim, bili bismo zaista nepravedni prema Dupencetu iz Brđana kad bismo tvrdili da njegov rani stvaralački nerv (u uzlaznoj fazi njegovog dela) nije sadržavao zaista svežu priču o nihilističkoj drami savremenog čoveka, a on kao kreator bio među prvim slikarima u zemlji kada se razbijao oveštali idiotski bastion soc-realizma u slikarstvu onog vremena. Ali ćemo priču o tome, ipak, prepustiti reci dobro plaćenih faletara, ili neupućenim, i bez dara, poslušnicima, kojih je puna kasaba i koji jedva čekaju da budu bliže “svetskom” slikaru čim se on, u mimohodu, zatekne tu negde u blizini.

* * *

No, da se mi, sa ove usputnice, što bi rekao B. Pirgić, vratimo sa poredbene na našu osnovnu temu.

Zbog čega se u gradu “čuvenom po negovanju kulture” svaka kulturno-umetnička akcija slikara M. Romanovića dočekuje na nož i likvidira? Za sada, postoje samo dva moguća odgovora. Jedan leži u “ideološkoj koncepciji” ovog autora, koji je počinjao da slika onda kad smo mi učili politički zanat kako da vladamo ljudima (kad smo bili skojevci i usaojevci)! Danas, kad treba da se brišu neke stvari iz naših biografija, kultura dođe kao odličan poligon, ni Romanović ni njegovo delo ne uklapaju se u taj naš projekt. Mora biti onemogućen. Delo ovog slikara mora na svaki način da se minimizira, a njegov uticaj u kulturnom životu grada neutrališe. Mladi koji se okupljaju oko njega treba da shvate svaku zaludnost i obesmišljenost onoga što čini delo majstorovo. A to ćemo uspeti intrigarenjem: kako je težak (M.R.) za svaku vrstu “plemenite” komunikacije, s njim je “nemoguć” bilo kakav dijalog. A ako nam ta “instalacija” ne pođe za rukom, treba svaki prostor u koji uđe gasiti (likvidirane dve galerije u Tešnjaru! Prvoj, “Umetnost”, a drugoj “Gima”, zabranjen rad 2004., videti u Monografiji). Radi se o ideološkom protivniku: U svojoj biti slikarstvo za koje se zalaže M. Romanović je ideja slike kao molitve i stanje ispovedanja. Ništa ozbiljno, kao periodika, ne može da opstane bez pomoći društvene zajednice ili pojedinca sponzora. Za četiri broja “Prosopon” je “našao” sponzore. Kada se redakcija obratila poglavicama Desankinog Valjeva koji drže kulturnu ka-

su za pomoć bila je odbijena, a što je drugi naziv za likvidaciju! (videti na 173. str. u Monografiji). Kako dokinuti i likvidirati svaku konkurenciju Modernoj galeriji u Valjevu? Kako zaustaviti Projekt Lelić? Našlo se, okupljeno oko učitelja Romanovića, više desetina talentovane mladeži; bilo ih je i izvan Valjeva! U šupljoj, napuštenoj, polusrušenoj zgradurini zemzadruge sela Lelića, rodnog mesta Svetog vladike Nikolaja, započinje veliki majstorov Projekt: Nalaženje Časnog Krsta. U duhovnom rasulu vremena nastaje Projekt Lelić:

"Mi vidimo središte Krsta našeg postojanja u Leliću, srpskom Cadisu, jednom od pupkova sveta... Odabrali smo ovo mesto našeg učenja... odgovaraju nam paradigme oca Justina i oca Nikolaja, u kojima nalazimo smisao, sidro našeg spasenja. Stranstvovanje otac Nikolaj i izolacija otac Justin je način postojanja (bunt) umetnika u ovom vremenu (...) Tama i svetlost naših slika je refleks vremena, zapuštenost ikona, odraz je i eho svetlosti zlata, popadala prašina i prljavština po svetim likovima, poderotine, krik i rane naše egzistencije... umetnost je ispovedanje i molitva..." (str. 173. Monografije)

Ovo je izrekao M. Romanović, a šta je napisao g-din Lazar Trifunović, odeljak o Enformelu, u svojoj studiji: "Slikarski pravci dvadesetog veka":

"Mi gajimo jednu vrstu moderne, siromašne 'monaške' umetnosti, što u izvesnom smislu koincidira sa minimal-art, konceptualnom, ali i sa katastrofičnom, otpadničkom umetnošću ekspresionizma, enformela, 'teolozima slike'..." (isto, str. 173.)

Posle izvesnog vremena, i ovaj prostor je preimenovan: tu će se razvijati tzv. Verski turizam. Kao da je bio u pravu sa svojim naslovom: "Dar prosijaku", tekstom kojim je Branko Pirgić pozdravio ovu poslednju nadu Leleka u Leliću za saborovanjem, putem teologije slike, naših razbijenih suština. Kao da je jedino mogla ostati iz tog vremena bez nade: "... ta fatamorgana krajinskih izbeglica..." (B. Pirgić, str. 172. Monografije).

Nigde se u Srbiji, i na manjem prostoru, ne očitava tolika svirepa moć politike u kulturi nego što je to u Valjevu. Likvidiranjem Projekta Lelić (videti kako je ovo izvedeno, dalje u *Monografiji*), u Valjevu ponovo nastaje "mrtvo more" u kulturnom i stvaralačkom životu grada. Ostaju samo "kulturna dešavanja" basnoslovno honorisana za vreme tzv. Valjevskih večeri. Ova lažulja (koju smo nazvali pravim imenom), koju inače nazivaju Tešnjarskim večerima, sa Tešnjarom, u vreme ovih dešavanja, ima veze kao što bi imali veze građani Tešnjara sa Pekingom i te večeri nisu ništa drugo do zamena i opatuljeni Jugoslovenski susreti amatera. Danas, "Tešnjarske" večeri su susreti degenerisanog komuni-

zma u Kolubarskoj varijanti, za vreme čijih trajanja može da se uzme dobra lova na štampanju plakata i kalendara: posao koji će duhovna beda u kasabi proglasiti izdavaštvom od opšteg značaja!

* * *

Pre nego što naša malenkost pređe na drugi deo ove studije i osvetli sopstveni estetski doživljaj Romanovićevog dela; valjalo bi (iz apsolutno etičkih pobuda) skrenuti pažnju onima do kojih, iz ovih ili onih razloga, ova Monografija neće doći: Naime, i najveći skeptici morali bi se zapitati zašto se oni koji vode i odlučuju o kulturi grada (a sebe smatraju slobodnim ljudima), ovako ponašaju prema jednom umetničkom delu sa vrlo ubedljivom, značajnom i autoritativnom recepcijom? Da li je to zbog toga što je autor ovog dela i magistar slikarstva? Ako im je to za utehu: mogli bismo im odgovoriti da ta i slične titule nemaju blage veze sa kreacijom i njenom slikarskom realizacijom. Sa znanjem o slikarstvu i njegovim tumačenjem - da; mada i u toj "konkurenciji", kad se poređaju, razlike u znanju su drastične! Dakle, šta bi u istinu moglo biti razlog patološke valjevske mrzije onih koji odlučuju da li ćeš u mestu stvaranja moći da dobiješ pristojan autorski katalog svoje izložbe ako ti već godinama ti isti tvrde da nisi konkurencija Dupencetu "svetskom" majstoru!? (Za trideset godina rada u slikarstvu grad Valjevo nije se nikada "odužio" ni jednim pristojnim katalogom svom slikaru.) Ali, kako smo sigurni (iz iskustva) da ti "koji vode kulturu" najmanje je poznaju i prate i da su to obični poslušnici, u njoj "udomljeni kao najnužnija rešenja svojih partija", za ovu priliku moramo prizvati treću vrstu iskustva koja glasi ovako: Birokratija shvata svet, u svojoj filozofiji palanke, po svom nepopravljivom belosvetskom recidivu koji važi na svim meridijanima i ako joj, uz to, pridodamo s pravom njen ovdašnji duh komunizma, egalitarizma raznih boja i samoupravljanja: onda je svaka ništarija "genijalan" kulturni poslenik i sve "zna o slikarstvu", a o ostalim umetnostima i da ne govorimo! Ako je to tako, a čini nam se da jeste, šta onda radi jedan građanin sveta koji je iz tako uzvišenih, muzejskih razloga, čest gost naše varoši, zašto ne deluje kreativno i duhovno na tu gomilu slugeranjskih idiota koji ga uvek, kad je ovde, okružuju!? Mi držimo da je on poslednja nada da će se kulturna atmosfera grada popraviti i da će mnoga čeljad ove varoši biti oplemenjena i kao takva česti i rado viđeni gosti valjevskih galerija i muzeja.

Ali, šalu na stranu: pakao Valjevske kulture traje od 1945-te, s malim i bizarnim izmenama u svom dekoru! U njemu nema nikakve nade za današnje mlade talente koji bi trebalo da nastupe u svetu umetnosti; nešto malo batrganja oko Muzičke škole u Valjevu i to je sve gde bi mogao mlad talenat da se ispolji. Svojevremeno je Valjevska biblioteka

pokrenula književno glasilo "Književnu radionicu", koja je uspela da ostvari ozbiljnu saradnju i sa stvaraocima iz velikih kulturnih sredina zemlje, ali bez podrške svoje sredine ugašena je i ova kulturna činjenica u "gradu pesništva"! Ali se zato u Dupencetovoj galeriji sve štampa (za njega i njegove) na svetskom nivou! Mnoge od tih "svetskih" slikara kojima Fotovojka štampa slikovnice, a jedan (i on je "svetski") staklorezac i uramljivač, iz Valjeva, veša po duvaru galerije, u Parizu ne bi osrednja galerija pristala da izlaže i da joj se plati! U čuvenom "Desankinom Valjevu" zgrada Gradske biblioteke je pretrčavajuća kulturna ustanova; naime, ova ustanova je "podeljena" preko ulice, tako da se poslovi u njoj održavaju kroz gradski saobraćaj, a ukoliko je gušći, osoblje, između sebe, komunicira preko telefona. Inače, obe zgrade biblioteke, ovog čuvenog grada kulture, su nenamenske i biblioteka je useljena u njih pod teškom iznudicom. Ali zar je važno da li jedan grad od 40.000 stanovnika, sa bližom i daljom okolinom, treba da ima standardnu zgradu gradske biblioteke? Treba ga samo proglasiti gradom "poezije i Desanke" i time ga očuveniti pa raditi "pravu" stvar za kulturu: zidati muzej Medijale. (sic!?) Ovih dana, "svetski" slikar je planirao da zgrada ovog "muzeja" (čitaj, njegovog) zahvati ceo jedan kvart i pola parka u popaljenom, izmrcvarenom i ogoljenom Valjevu! I to u jednom od njegovih najlepših lokacija u samom centru grada! Predlozi, i namere Dupencetove bulumente pljušte sa svih strana: sve što diše na "finansijskoj trsci" u kasabi, na čelu sa opštinskom kasom, i sa kasom države Srbije, "mora da se uključi u ovaj Projekt"! Nosilac ovog projekta biće, kažu, barjaktar u liku Ministarstva za kulturu Srbije!?! (A mi kažemo: ako se to dogodi, biće to pakleni galimatijas od 6.400 metara kvadratnih, pravi spomenik Valjevu, koje je, u zadnjem ratu, bombardovano šezdeset i četiri puta!)

Samo iz koristoljublja, ili izopačenosti, ili čovek iskrenog ali besmislenog i uzaludnog nadanja, mogao bi da preporuči mladom čoveku iz Valjeva da ostane i stvara u njemu! Ne! Talentovana mlađarijo iz Valjeva kofer u ruke i put pod noge! I ne brižite! Gospod koji je posadio to zrno talenta u vama pobrinuće se da nikne u veliki i bogat plod! I ne zaboravite, imate nauk: Ako je prošao i preživeo sve najgore u ovoj sredini stvaralac ovakvih kreativnih moći kakav je majstor slikarstva Milomir Romanović, šta tek treba da očekuje, na svom ranom početku, mlađi i još neafirmisan slikar? A kad dođeš kao ostvaren i realizovan umetnik u svoj grad rođenja, oni će (da parafraziramo Svetog Nikolaja Žičkog) sigurno otići.